

TÜRKİYE’NİN KONUMU VE YERŞEKİLLERİ

ADI SOYADI:

SINIF NO:

Herhangi bir yerin Dünya üzerinde bulunduğu yere o yerin **coğrafi konumu** denir. Özel konum ve matematik konum olmak üzere ikiye ayrılır:

ÖZEL KONUM (GÖRECELİ KONUM)

Dünya üzerinde herhangi bir yerin; kıtalara, okyanuslara, denilere, boğazlara, ticaret ve su yollarına uzaklığı, madenleri, yükseltisi ve yer şekilleri gibi özelliklerine **özel konum** denir.

Türkiye’nin Özel Konumu:

- Hem Asya hem Avrupa kıtasında yer alır.
- Üç tarafı denizlerle çevrilidir.
- Önemli ticaret yolları üzerindedir ve iki önemli boğaza (İstanbul ve Çanakkale) sahiptir. (Jeopolitik)
- Ekonomik bakımdan gelişmiş Avrupa ülkelerine yakındır.
- Petrol bakımından zengin Ortadoğu ülkelerine yakındır.
- Farklı kültür ve medeniyetlere beşiklik yapmıştır.
- Zengin ve çeşitli tarihi eserlere sahiptir.
- Ortalama yükseltisi fazladır (1132 metre). Yükselti batıdan doğuya doğru artar.
- Yerşekilleri engebeldir.
- Kısa mesafelerde iklim çeşitliliği görülür.
- Gerçek alanı ile izdüşümü arasındaki fark fazladır.
- Ulaşım daha çok doğu-batı doğrultusunda gelişmiştir.
- Akarsu, göl, yer altı ve yerüstü kaynakları bakımından zengindir.

MATEMATİK KONUM (MUTLAK KONUM)

Dünya üzerinde bir yerin ekvatora ve başlangıç meridyenine uzaklığına göre belirtilmesine **matematik konum** denir. Türkiye ekvatora göre 36°-42° paralel kuzeyde, Greenwich’e göre 26°-45° doğu meridyenleri arasında yer alır.

Türkiye’nin Matematik Konumunun Sonuçları

- En kuzeyi ile en güneyi arasındaki kuş uçuşu uzaklık 666 kilometredir.
- En doğusu ile en batısı arasındaki yerel saat farkı 76 dakikadır (19 meridyen vardır. $19 \times 4 = 76$. Türkiye 3. saat dilimini kullanır.)

- **Orta Kuşakta yer aldığından;** ılıman iklimler görülür, dört mevsimi belirgin olarak yaşar, güneş ışınlarını dik açıyla alamaz, cephe yağışları görülür.

- **Kuzey Yarım Küre’de yer aldığından;** güneyden kuzeye gidildikçe sıcaklık azalır. Kuzeyden gelen rüzgârlar sıcaklığı düşürürken, güneyden gelenler artırır.

TÜRKİYE’NİN OLUŞUMU

- Dünyanın oluşumundan itibaren günümüze kadar yaklaşık 5 milyar yıl geçtiği tahmin edilmektedir.
- Dünyanın bu güne kadar geçirdiği her bir evreye jeolojik devir denir.
- Ülkemizde I. Zamana ait araziler mevcuttur. Bunlara Masif denir. Buraların oluşumu çok eski olduğu için buralarda arazi oluşumunu tamamlamıştır. Dolayısıyla deprem, volkan vs. riski azdır. (Yıldız Dağları, Zonguldak çevresi buralara örnektir.)
- Ülkemizdeki yer şekilleri daha çok 3. Zamanda oluşmuştur. Bu dönemde Alp-Himalaya orojenezi gerçekleşmiştir. Kuzey Anadolu Dağları ile Toroslar bu oluşumun bir parçasıdır. Ayrıca Tuz, Linyit, Bor ve petrol bu zamanda oluşmuştur.
- Epirojenez kıta oluşumu demektir. (Bir yerin toptan yükselmesi veya toptan çökmesi. Yani ağırlaşan yerin çökmesi, hafifleyen yerin yükselmesi. Örneğin İskandinav yarımadasındaki buzullar eridiği için İskandinavya her yıl birkaç cm yükselmektedir.) Ülkemizdeki peneplen halindeki bazı araziler 3. Zaman sonu 4. Zaman başında yükselmiştir. İç bölgelerdeki platoların yükseklerde olmasının ana sebebi budur.
- 4. zamanda ise Ege kara parçası çökmüş, buradaki dağlar denizde ada şeklini almıştır. Ayrıca 4. Zamanda İstanbul ve Çanakkale Boğazları oluşmuştur.
- Ülkemizde Volkanizma iki yörede yoğunlaşmıştır:
a. Van Gölü’nün kuzeyi **b.** Tuz Gölü’nün Güneydoğusu
Ayrıca Konya Meke Tuzlası ile Manisa’daki Kula volkanları da volkanizma ile oluşmuştur.

TÜRKİYE’NİN YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

- Türkiye oldukça yüksek, dağlık bir ülkedir (ortalama 1132 metredir)

- Yer şekillerinin engebeli olduğu yerlerde;
Kısa mesafede iklim değişikliği görülür.
Tarım ürünleri ve bitki örtüsü farklılık gösterir.
Akarsuların enerji potansiyeli fazladır.
Yol yapım maliyeti yüksektir

TÜRKİYE’NİN KONUMU VE YERŞEKİLLERİ

- Yükseltisi batıdan doğuya gidildikçe artar. Buna bağlı olarak Doğu bölgelerimizde;
 - Sıcaklık ortalamaları düşük,
 - Kışlar sert, yazlar kısa,
 - Tarım ürünü çeşidi azdır.
- Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde dağlar denize paralel uzandığı için;
 - Denizel iklimin etki alanı azdır.
 - Kıyı ile iç kesimler arasında ulaşım zordur.
 - Denizden esen rüzgâr dağlara çarptığı için kıyıda bol yağış görülür.
 - Koy, körfez, doğal liman sayısı azdır.
- Ege Bölgesi’nde dağlar denize dik uzandığı için yukarıdaki özelliklerin tersi yaşanır.

TÜRKİYE’NİN DAĞLARI

- Orojenez (Dağ oluşumu) “kıvrılma” veya “kırılma” şeklinde gerçekleşir.
- Kuzey Anadolu Dağları ve Toroslar kıvrılma, Ege’deki dağlar kırılma sonucu oluşmuştur.
- Ağrı, Erciyes, Nemrut, Süphan gibi dağlar ise volkanizma sonucu oluşmuşlardır.

TÜRKİYE’NİN PLATOLARI

- Akarsuların aşındırmasıyla oluşmuş yüksek ve geniş düzlüklere plato denir.
- İç Anadolu’da Bozok, Haymana, Cihanbeyli gibi platolarda genelde küçükbaş hayvancılık yapılır. *(Yazları kurak olduğu için bitki örtüsü bozktıdır. Bozkırda küçükbaş hayvancılık yapılır.)*
- Erzurum Kars platosu lav platosudur. Burada büyükbaş hayvancılık yapılır. *(Yazları yağışlı olduğu için çayırar fazladır.)*
- Akdeniz’deki Taşeli Platosu Karstik (kireçtaşı) oluşumlu bir platodur.

TÜRKİYE’NİN OVALARI

- Akarsuların taşıdığı maddeleri *(alüvyon)* çukur alanlarda biriktirmesi ile oluşan düzlüklere ova denir.

- Kıyılarda oluşan ovalar genelde delta ovalarıdır. *(Çukurova, Bafra, Çarşamba, Gediz, K. ve B. Menderes Ovaları gibi)*
- İç bölgelerdeki ovalar ise genelde tektonik hareketler sonucu oluşmuşlardır. (Dağ oluşumu, kıvrılma, kırılma gibi hareketlere tektonizma veya tektonik hareketler denir.) Karacabey, Konya, Ereğli, Harran, Malatya, Erzincan, Ovası gibi ovalar tektonizma sonucu oluşmuşlardır.

TÜRKİYE’DE İÇ KUVVETLER

İç Kuvvetler dörde ayrılır:

- a. Orojenez (Dağ Oluşumu)
- b. Epirojenez (Kıta Oluşumu)
- c. Volkanizma
- d. Depremler: Ülkemiz yakın zamanda olduğu için deprem bakımından oldukça risklidir. Özellikle Kuzey Anadolu Fay hattı (İstanbul, Yalova, İzmit, Sakarya, Bolu, Amasya, Erzincan...) ve Batı Anadolu Fayı (İzmir, Kütahya, Afyon...) ve Güney Anadolu Fayı (Hatay...) depremin sık yaşandığı yerlerdir.

TÜRKİYE’DE DIŞ KUVVETLER

- Akarsu, rüzgâr, dalga, buzul, yer altı suları gibi yeryüzünü şekillendiren kuvvetlere **Dış Kuvvetler** denir.
- Akarsuların en yaygın aşındırma şekli **vadidir**. Dağlık ve engebeli yerlerde derin vadiler, düz yerlerde ise tabanlı vadiler oluşur. Tabanlı vadilerde akarsular “**menderes**”ler şeklinde akar. Örn: Ege Bölgesi
 - Çağlayan şeklinde akan akarsuda “**devkazanı**” oluşur.
 - Nevşehir çevresinde volkanik arazide sel sularının aşındırması sonucu “**peribacaları**” oluşmuştur.
 - Akarsuyun en yaygın biriktirme şekli **ovadır**. Dağ eteği, Dağ içi, Delta ovası gibi çeşitleri vardır. İç bölgelerde genellikle ovalar tektonik kökenlidir.
 - Akarsuyun denize döküldüğü yerde denize dolgu yapmasıyla üçgen şeklinde oluşan ovalara **Delta ovası** denir. Bafra, Çarşamba, Çukurova delta ovasına örnektir.
 - Ağrı, Kaçkar, Toros gibi yüksek dağlarda **Buzullar**, Tuz gölü ve çevresi gibi kurak yerlerde **Rüzgârlar**, Akdeniz bölgesinde (Mağara, Lapy, Dolin gibi) **Karstik şekiller**, kıyılarımızda (Plaj, Falez, Tombolo, Lagün gibi) **Dalgalar** etkili olmuştur.